

Húsvéti ikon

ahogyan mi olvassuk

Életadó forrás - lelkiügyi füzet a Szentpéteri levelek kiadásában
10. füzet

Szerkeszti: Pacsai János esperes parochus

Sajószentpéter 2011

Bevezetés

Az ikonfestő kézikönyv leírja az egyes ikonok megfestésére vonatkozó utasításokat, illetve részletes szabályokat. Az evangéliumi események ábrázolását két csoportba sorolja. A két rész között a váltást a feltámadási ikon ábrázolásmódja jelenti. Az első csoport annak az ikonnak a leírásával zárul, amely *Krisztus alvilágba való leszállását* mutatja be, a másik pedig azzal kezdődik, amely Krisztus üres sírját ábrázolja *a kenethozó asszonyokkal és az angyalokkal*.

A bemutatásra választott ikonunk az első témát jeleníti meg képi kifejező eszközökkel, az ikonfestő kézikönyv leírásának megfelelően. Ebben a műben a következő leírás olvasható:

“*Krisztus alvilágba való leszállása – Az alvilág, egy hegyben lévő sötét barlang formájában; tündöklő ruhába öltözött angyalok láncokkal kötik meg Belzebubot (a sötétség fejedelmét), az ördögök közül pedig egyeseket vernek, másokat bottal üldöznek. Néhány, láncokkal megkötözött meztelen ember, amint fölfelé tekint. Sok széttört zárdarab, és az alvilág sarkából kifordított ajtószárnyai, melyeken Krisztus áll, kézenfogva jobbjával Ádámot, baljával Évát. Az Előhírnök, aki Krisztus jobbján áll, és rámutat; mellette Dávid és más igaz királyok koszorúval és koronával; balján Jónás, Izajás és Jeremiás próféta, az igaz Ábel, és sokan mások, mindannyian glóriával. Körül pedig hatalmas fényár és sok angyal.*”

A feltámadási-ikonok egyik típusa tehát ezt a leírást követi. Ámde ez az ábrázolási mód későbbi annál a formánál, ami a kenethozó asszonyokat és az angyalt mutatja be az üres sírnál.

Az első keresztény századokban még csak szimbolikusan ábrázolták Krisztus feltámadását. A szarkofágokon a kereszt jelent meg, a győzelem jeleként, ami a Szent Pál-i teológia alapján a Krisztus-monogrammal egészült ki.

A III. századból származnak az első olyan képek, amelyek ténylegesen a feltámadásról szólnak. Ezek az evangéliumra alapozódnak, s minthogy a nagy misztériumról, Krisztus feltámadásának mikéntjéről nem ír az evangélium, ezek a képek is csak a közvetett tanúságot tudják bemutatni erről a rendkívüli eseményről. Így jelennek meg azok az ábrázolások, amelyek az üres sírt mutatják be, vagy amelyek arról szólnak, hogy Tamás megérintette a feltámadt Krisztus szenvedésének jeleit, a szent sebeket.

Csak a második évezred kezdetén jelentek meg keresztény világunkban azok az ábrázolások, amelyek már magát a feltámadás eseményét is meg merték jeleníteni: a sírból győzelmi zászlóval kiszálló Krisztussal, a félelmükben földre hulló katonákkal. Ez az ábrázolási mód azonban soha nem honosodott meg a keleti világban, vagyis az ikonokon. Ugyanis ez a győztes királyok ábrázolási módját követte, ahol a király teljes uralkodói méltóságában jelenik meg, hogy megszabadítsa az előtte térdre boruló, az elnyomott népüket képviselő, legyőzött fejedelmeket.

Kétségtelen azonban, hogy ez utóbbi is hatással volt a feltámadási-ikon kifejezési módjának alakulására.

Krisztus alvilágba való leszállásának megfestéséhez több szempont is hozzájárult. Az alapot az irodalmi források szolgáltatták, mint például az apokrif Péter-evangélium és az ókori mítosz Héraklész alvilágban tett utazásáról. Ehhez csatlakoztak azok az elgondolások, amelyek Ádámnak és Évának, az ősatyáknak és prófétáknak az "alvilág tornácáról" való kiszabadításáról szóltak. Ez utóbbiak közé tartoznak Szárdeszi Melitón püspök (+190) és különösen Szíriai Szent Efrém (+373) írásai. Végül az egyházi költészet járult hozzá a képi megjelenítés teljes kibontakoztatásához, amely változatos módon énekelte meg Krisztusnak az alvilágba való leszállását.

Az ikonromboló harcban való győzelem (IX. század) szolgáltattott alkalmat a keleti egyháznak arra, hogy ezen a sajátos feltámadási-

ikonon, amely Krisztus alvilágba való leszállását ábrázolja, a feltámadt Krisztust győztes uralkodóként mutassa be. Ennyiben kapcsolódik a fentebb említett nyugati ábrázolási módhoz, amelynél azonban sokkal mélyebb teológiai tartalmat képvisel. Az egyház hitét juttatja kifejezésre, amit már az ősi igehirdetés megfogalmazott: Jézus Krisztus “sem nem marad az alvilágban, sem testét nem éri rothadás.” Emberileg elszenvedte ugyan a halált, de egyúttal győzedelmeskedett is rajta.

Krisztusnak ez a végső győzelme magával hozta az ember végső megszabadítását a halál börtönéből, Ádám felemelésével, *feltámasztásával* – amint éppen ez ennek az ábrázolásnak a legősibb elnevezése – és minden igaz feltámasztásával, akik az üdvösség megvalósulásának ideje előtt éltek. Az emberiség új történelme kezdődött meg az új Ádámmal, aki az “elsőszülött a halottak közül”.

Még nincs megnyugtatóan tisztázva, hogy pontosan hol és mikor keletkezett ez az ikon-típus. Egyes vélemények szerint Szíriából származik, ahonnan az első ilyen ikont ismerjük. Ezen a képen Krisztus alászáll az ősszülőkhöz, megragadja Ádám kezét, miközben Éva imádsággal nyújtja feléje a kezét. A legyőzött Hádész Ádám lába után kap.

A IX. században egyes ikonokon megjelenik a kereszt is – a győzelem jeleként – Krisztus bal kezében, miközben jobbával Ádámot húzza ki a sírjából. Ettől kezdve az alvilág fejedelmét, Hádészt egyre ritkábban ábrázolják.

Az ábrázolás módja a továbbiakban még gazdagodhatott, különösen a személyek számát tekintve, azonban alapszerkezetében általában változatlan maradt; a XIV-XV. században érte el az orosz ikonfestészetben a csúcspontját. Csak a XVI-XVII. századtól történt némi változás: ekkor egyes ikonokon megjelent az esemény bemutatásának a kenethozó asszonyokkal, illetve a Jelenések könyvéből vett részletekkel való kibővítése.

A bemutatásra választott ikonunk Gyioniszij iskolájából való, a XVI. század elejéről. Nagyon pontosan megkomponált alkotás. Független tengelyét a kereszt, Krisztus alakja és a két angyal alkotja, két oldala pedig a próféták, az ószövetségi igazak és a halottaikból feltámadottak csoportjaival szigorúan szimmetrikus. A művész mesterien aknáztta ki a – teológiai szempontból is fontos – színek ellentétét. A pokol bensejének feketesége, a démonok szürkésbarnája, az angyalok világos ruhája, az ikon alsó két sarkában, az alvilág szakadékának peremén, a “pokol tornácán” ülő igazak fehér öltözete és Krisztus alakjának isteni ragyogású aranya nem csak fokozatokat, hanem a végtelen ellentétet is kifejezik. Az alvilágot éles határvonal választja el a föld feletti világtól, amit az is kifejezésre juttat, hogy az igazak sírjainak megnyílt szájai egymás felé hajlanak. Ez egyben akadályt is állít a gonoszság erőinek útjába. Az életre keltek viszont mindannyian Krisztus mint középpont felé irányulnak. – Az összességében fölfelé sodró kompozíció, részleteinek kidolgozásával együtt, arról tanúskodik, hogy kivételes képességű ikonfestő készítette.

Teológiai háttér

*Feltámadt Krisztus halottaiból,
legyőzte halállal a halált,
és a sírban lévőknek
életet ajándékozott.*

A keresztények hitét és belőle fakadó életét Jézus Krisztus feltámadása alapozza meg. Ebből fakadt az első keresztény örömhír, amely ma is elárasztja a világ jelentős részét, amit a bizánci egyház húsvéti köszönésében így fogalmaz meg: “Krisztus feltámadt! – Valóban feltámadt!” A kereszténység első korszakában nem is volt más ünnep, csak a Húsvét, Krisztus feltámadásának megünneplése.

Annyira eltöltötte őket az ő feltámadása fölött érzett öröm és a feltámadásáról való meggyőződés, hogy nem is volt szükségük más ünnepre, csak erre. Ebben viszont jelen volt Krisztus egész húsvéti misztériuma: *szenvedett, meghalt, feltámadt és él!*

Már Pál apostol így írt: “Ha... Krisztus nem támadt fel, nincs értelme a mi tanításunknak, s nincs értelme a ti hiteteknek sem.” De a kereszténység léte és tanítása bizonyíték az ő feltámadására.

A kereszténység első évszázadaiban a Krisztusban hívők sokasága kész volt még az életét is feláldozni a hitéért, annyira meg volt győződve arról, hogy Jézus Krisztus, bár keresztre feszítve megölték, mégis feltámadt, és él.

Lukács evangélista is – aki nem volt Jézus közvetlen tanítványa – megalapozza ezt a tanúságtételt, amikor a legelső keresztények tanúságát veszi át. Így kezdi az általa leírt evangéliumot: “Mivel már sokan megkísérelték, hogy a köztünk beteljesedett eseményeket leírják, úgy, ahogy ránk maradt azoktól, akik kezdettől fogva szemtanúi és szolgálói voltak az Igének, jónak láttam én is, hogy elejétől kezdve mindennek szorgalmasan utánajárjak, és sorban leírjak neked mindent, tiszteletreméltó Teofil, hogy meggyőződjél róla, mennyire megbízhatók azok a tanok, amelyekre tanítottak.” Ugyancsak ő írja, hogy Jézus Krisztus “szenvedése után sokféleképpen bebizonyította, hogy él: negyven napon át ismételten megjelent nekik, és beszélt az Isten országáról.”

Krisztus feltámadásának eseménye azonban szétfeszíti az idő és tér korlátait, a hit misztériumai közé tartozik. A világ életének újrakezdését jelenti. S ez a bizánci egyház liturgikus életében több módon is kifejezésre jut. A nagyböjti időszakban a hét hétfővel kezdődik, és vasárnapkal ér véget. Húsvét vasárnapján viszont változás következik be, s ettől kezdve a hét első napja a vasárnap. Húsvétkor megváltozik a nyolc hang szerinti liturgikus szövegek egymás utáni, hetenkénti váltakozása. Az egész fényes héten minden nap az

egymásra következő hangok szerint használjuk a liturgikus szövegeket. Új kezdet indul a szentírási szövegek liturgikus használatában is. Ekkor kezdődik az evangéliumi és apostoli szakaszok folyamatos olvasása az Újszövetségből, ami az egész év folyamán folyamatosan tart, a saját szentírási szakaszokkal rendelkező jelesebb napok kivételével.

A Húsvét a hit misztériuma, amit Jézus előképpel világít meg. Egy alkalommal “néhány írástudó és farizeus így szólt hozzá: »Mester, jelt szeretnénk tőled látni!« »A gonosz és parázna nemzedék jelet kíván – válaszolta –, de nem kap mást, csak Jónás próféta jelét. Amint ugyanis Jónás próféta három nap és három éjjel volt a hal gyomrában, úgy lesz az Emberfia is három nap és három éjjel a föld szívében.«”

“Ha Jónás történetét alaposan megvizsgáljuk, akkor az összehasonlításnak sok eredménye lesz. Jézus küldetése arra szólt, hogy megtérést hirdessen, és Jónás is küldetést kapott. Ő azonban megfutamodott, mert nem tudta, mi fog történni, emez önként jött, hogy az üdvösségre térítsen... Amazt a cethal gyomrába dobták, ez önként ment le oda, ahol a halál szellemi értelemben vett cethala volt, a saját akaratából szállt le oda, hogy a halál kiokádja azokat, akiket elnyelt, a megírtak értelmében: »Kiszabadítom őket az alvilág kezéből, kiváltom őket a halál markából«” – írja Jeruzsálemi Szent Cirill.

Damaszkuszi Szent János már az Istenszülő születésére mondott beszédében is megemlékezik erről. Elmondja, hogy “Mária megszüli Krisztust; a dicsőség Királya tőle veszi fel az őt öltöztető test bíborát, aki a foglyokat meglátogatva szabadulást hirdet majd nekik”.

A liturgiában is jelen van ez a gondolat. “Jónást a tengeri szörny gyomra sértetlenül adta vissza”, és a foglyokat megszabadítva, “a harmadik napon, mint Jónás a cethalból, feltámadtál a sírból”.

Jeruzsálemi Szent Cirill pedig az írja, hogy Jézus Krisztus felvette a mi emberi testünket, hogy “még nagyobb kegyelmet adjon, hogy a bűnös emberi természet Isten részese legyen... A halál csalétke lett tehát a test, hogy amikor a sárkány úgy remélte, hogy lenyelte, kiokádja még

azokat is, akiket már addig elnyelt. Mert amíg ereje volt, addig elnyelte őket... Isten minden arcról letöröl minden könnyet.”

Jézus tehát leszállt a halál országába. Ahogy Jónás három napig volt a cethal gyomrában, ő is három napig volt az alvilágban. Ámde nem azért, mert legyőzetett, hanem – amint az ünnepi ikon bemutatja –, hogy világító fáklyaként ragyogja be az alvilág sötétségét, hogy megszabadítsa az ott tartózkodó igazakat.

Ezt egyedül csak ő tudta megtenni. “Ezért mondja az Írás: Fölment a magasba, magával vitte a foglyokat, s osztott az embereknek ajándékokat. Az pedig, hogy fölment, mi mást jelent, mint hogy előbb le is szállt a lenti földi tájakra? Aki leszállt, az emelkedett minden ég fölé, hogy betöltse a mindenséget.”

“Ő Isten formájában volt, és az Istennel való egyenlőséget nem tartotta olyan dolognak, amelyhez föltétlenül ragaszkodnia kell, hanem kiüresítette magát, szolgai alakot öltött, és hasonló lett az emberekhez. Külsőjét tekintve olyan lett, mint egy ember. Megalázta magát és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig.”

Jeruzsálemi Szent Cirill szép hitvallást tesz a kereszttelkedésre váró és tanítását hallgató katekumenek előtt: “Hiszem, hogy Krisztus feltámadt. Erre számos tanúbizonyság áll rendelkezésemre, mind a szent Írásokból, mind a Feltámadott mindmáig tartó hatásában, aki, miközben egymaga szállt alá az alvilágba, sokakat hozott fel onnan magával. Lement oda a halálba, és az elhunyt szentek sok testét önmaga által feltámasztotta.”

Amint már láttuk, a kereszténység kezdettől fogva Krisztus feltámadásának örömhírében él. Ennek az eseménynek az ünneplése alkotja a liturgikus év középpontját. Ez az ünnepek “királyi és uralkodói ünnepe, és az ünnepélyek ünnepélye”. Így nem csoda, hogy nem is sorolták be a bizánci egyház tizenkét főünnepe közé, hiszen felülmúlja azokat. A Húsvét “az az alapvető tény, amely révén az üdvösség egész történetét megtapasztaljuk, megéljük és hirdetjük”.

Nem évente egyszer ünnepeljük csupán, hanem minden vasárnap, sőt minden Szent Liturgiában. A húsvéti hit elárasztja és áthatja az egyház életét. Ez különleges módon ki is fejeződik az ünnepek egymásra következő sorozatában, hiszen mindegyik ünnep Krisztus feltámadásából forrsozik, a Húsvéhoz kötődik. Az ikonosztácion ünnepsorában megjelenített, Krisztus életéhez kapcsolódó ünnepek is ezt a húsvéti hitet mutatják be. Az Örömhírvételtől és a Karácsonytól a Pünkösdig, minden üdvtörténi esemény kapcsolatban, sőt a legszorosabb kapcsolatban áll a Feltámadással. A Húsvét az üdvtörténet középpontját jelenti, s a húsvéti ikon az ünnepi ikonokon ábrázolt események összefoglalását adja, illetve ezek az események segítenek eljutni a húsvéti misztérium teljes szemléletéhez. Ugyanis azt fejezik ki, hogy minden “értünk, emberekért és a mi üdvösségünkért” történt.

Összkép

*Az egek méltán vigadjanak,
és a föld örvendezzen,
ünnepeljen az egész látható és láthatatlan világ,
mert föltámadt Krisztus,
az örökké tartó vigasság!*

Ha a Krisztus feltámadásáról szóló evangéliumi híradást tüzetesen áttanulmányozzuk, arra a megállapításra jutunk, hogy magát a feltámadás tényét senki sem látta. Azok a személyek, akik az Újszövetségben erről tanúskodnak, azt hangsúlyozzák, hogy nem magát Krisztus feltámadását, hanem a Feltámadottat látták. Vagyis arról adnak bizonyosságot, hogy aki halott volt, az újra él! Jézus feltámadásának eseményét, lefolyását, ami emberi világunk időbeli és térbeli kereteit meghaladja, az evangélium tanúsága szerint, senki sem

láthatta. Ennek következtében nem is lehet megfesteni, hogyan jött elő a sírból Krisztus.

“Csak a későbbi, nem apostoli eredetű, következésképp az egyház által el nem ismert iratok (ezeket apokrif evangéliumoknak nevezzük) írják le a sírjából kilépő Krisztust. A valódi – kánoninak mondott – evangéliumok éppúgy tiszteletben tartják az Úr *feltámadásának titkát*, mint ahogy tiszteletben tartják születésének titkát is. Senki sem tudja, *hogyan* lépett ki az Úr a sírjából, mint ahogy senki sem tudja, hogyan születhetett Jézus egy szűztől.”

A liturgia mélyértelmű párhuzammal közelíti meg ezt a misztériumot: “A pecséteket épségben meghagyván, Krisztus, föltámadtál a sírból, mint születésedben is a szüzesség kulcsait meg nem sértéd, és föltámadásoddal megnyitottad nekünk az édenkert ajtaját.”

A homíliákban is hasonlóképpen jelenik meg a gondolat: “Ahogyan Krisztus szűztől született, miközben a szűzi természet, természettől adott zárai pecsét alatt maradtak töretlenül, ugyanúgy a sír pecsétjét fel nem nyitva ment végbe Krisztus újjászületése is.”

Még a sírt őrző katonák sem tudták, hogyan történt Krisztus feltámadása: “Senki sincs abban a helyzetben, hogy pontosan beszámoljon arról, amit tudni akarsz – válaszolták nekem az örök –, sem a testtel megajándékozott lények, sem a testnélküli, aki a sírban mondta: »Feltámadt az Úr!«” – énekli Rómanosz Melódosz.

Aki mégis ábrázolni akarja ezt az eseményt, olyan dologra vállalkozik, amit Isten nem nyilvánított ki; így a képzeletére kell hagyatkoznia. Ez viszont a tévedés lehetőségét rejti magában, hiszen az evangélium kibővítését jelenti. A bizánci egyház ezért óvakodik az ilyen jellegű ábrázolásoktól. Az ikonográfia hűségesen követi az evangélium hallgatását, a misztérium iránti mélységes tisztelettel. Ezért inkább a teológiai tartalmat próbálja meg visszaadni a képi ábrázolás megjelenítő erejével. Erről szól mind a két húsvéti ikon-típus, amely

Krisztusnak az alvilágba való leszállását ábrázolja, illetve az üres sírt mutatja be angyalokkal és asszonyokkal.

A mi ikonunk is tartózkodik attól, hogy tévedést tanítson, így inkább arról szól, azt a döntő eredményt mutatja be, ami Krisztus feltámadása által értünk, emberekért következett be. Azt mutatja be, amit a húsvéti tropár szavakkal mond el. Ez az ének első sorában azt az örömhírt ismétli meg, amivel Húsvét vasárnapján köszöntötték egymást a tanítványok: "Valóban feltámadt az Úr!" Aztán azzal az egész világot megrendítő örömmel folytatódik, ami az emberiség érdekében történt, hogy Krisztus halálával legyőzte a halált. "A mindannyiunkat fenyegető, ellenséges halál, ami az Isten által teremtett életet megsemmisíti, Krisztus által meggyengítettett." Végül azzal zárul, hogy Krisztus feltámadása minden egyes ember életére hatással van. Ő nem csak egyedül támadt fel, hanem mindazoknak, akik elhunytak, életet ajándékoz, mégpedig olyan életet, amelynek többé nincs vége. Ez az élet erősebb annál az életnél, ami tapasztalati világunkhoz tartozik.

Krisztus, magára vállalva a halált, leszállt az alvilágba, hogy ott vigye végbe döntő győzelmét. Az alvilág nem volt képes magában tartani azt, Aki isteni fényével tündökölt ott: "A halál hatalma nem tarthatja többé fogságában a halandókat, mert Krisztus leszállván, annak erejét összetörte s elenyésztette." Az alvilág sarkaiból kifordított kapui Krisztus lábai alatt látszanak az ikonon, mégpedig kereszt formát alkotva. Ez azt a győzelmet jelzi, amit Krisztus a bukott angyalokon, a gonosz szellemeken aratott, akik mindörökre az alvilág sötét szakadékában maradnak. Az ikon közepén, a szinte lebegő Krisztus alatt ugyanaz a sötét barlang látható, mint a Karácsony ikonján. A Megváltó azért jött el, hogy a legalsóbb mélységbe is leszálljon az emberiség megmentéséért. Jézus Krisztus születése válaszolt a próféta sóvárgására: "Bárcsak szétszakítanád az egeket, és leszállnál!" A Vízkereszt ikonja pedig azt mutatja be, hogy Krisztus belép a Jordán-

folyóba – mint folyékony sírba –, hogy az emberiséget kiragadja a sötétség hatalmából. Ez a megváltói mű kezdődött a megtestesülésnél, ez nyilvánult ki a megkeresztelkedésekor, s ez teljesedett be az alvilágba való leszálláskor.

Az alvilág bezúzott kapui alatt szanaszét hevernek a záruk és reteszek darabjai. Két ragyogó ruhájú angyal megkötözi az ördögöt, s egyúttal megszabadítja az alvilág sötétjében raboskodó, a világosság felé vágyakozó igaz lelkeket.

Az ikon közepén felül magasodik a kereszt. Angyalok tartják, a győzelem igazi jeleként emelve magasra, egészen a zöldes kör által jelzett eget fölé, hogy Krisztus feltámadásának az egész világra szóló jelentőségét hirdessék. Azonban még további jelentőséget is hordoz. Jelzi, sőt kiemeli azt a különbséget, ami a mennyei seregek és az alvilági gonosz szellemek között van. Ugyanis nem csak a körrel jelzett menny, hanem az alvilági sötét szakadék fölött is áll. Továbbá a sötét, vagy inkább fakó színű alvilági lények és a ragyogó ruhájú mennyei alakok, és a legtündöklőbb Krisztus közötti különbséget is kiemeli. A szolgálatot teljesítő angyalok Krisztus már végbevitt megváltói művét mutatják be, ugyanakkor azt is sugallják, hogy ez a mű éppen most megy végbe – amint az ikonon látható –, mert Krisztus leszáll az alvilágba, hogy dicsőségesen feltámadjon onnan, magával együtt feltámasztva a halottakat is.

Az alvilág sötét szakadékának mélységét hangsúlyozzák az ikon felső, aranyló részében emelkedő hegyek is.

A Krisztus alakját körülvevő, mennyet jelképező körben mennyei lények, angyalok vannak jelen. Kezükben korongot tartanak, amelyen az erények megnevezése olvasható: boldogság, emelkedettség, szeretet, igazságosság, öröm, bölcsesség, alázatosság, jóság, értelem, élet, tisztaság. Az alvilágot jelképező sötét szakadékban levő alvilági lények, az ördögök szintén felirattal jelzik a bűnöket, illetve a rosszat: halál, enyészet, mogorvaság, kétségbeesés, gyűlölet, eltorzulás,

szemérmertlenség, ostobaság, igazságtalanság, indulatosság, önteltség, szenvedély.

Az alvilágba való leszállás ikonján három szintet lehet megkülönböztetni. Az ikon felső része fényben fürdik. Ez az isteni fény-energia területe, amely határozottan különbözik az alul látható alvilági sötétségtől. Egyértelműen jelzi a világosság végleges győzelmét, s ezzel megnyitja az ember és az egész természet számára a belőle való részesedés lehetőségének útját is. Az alsó szint sötétje az Istentől való távolságot jelzi. Ugyanakkor magába foglalja azt is, hogy az itt lévő teremtmények sokasága önmaga felé hajlik, önmagába akar zárkózni, meg akar elégedni önmagával, nem akar másról tudni. Vagyis az időbeliséget, a korlátozottságot jelzik. Ugyanakkor a középső részen tündöklő Krisztus alakja eloszlatja a sötétséget, mert az ő emberségét teljesen eltölti istensége, megdicsőült testéből árasztja a fényt. "Krisztus győzelme nem csupán az Isten győzelme, hanem az emberé is!"

Az ikon szemlélésénél az is kiderül, hogy milyen nagy mértékben merít a keresztények olyan jellegű tanúskodásából, ami nem a hiteles, hanem az apokrif evangéliumra alapozódik. Az ilyen jellegű iratok is tükrözik az egyház hitét, meggyőződését, bár sokszor túlságosan kiszínezett formában. Mivel azonban tiszteletreméltó hagyományról van szó, nem hagyható figyelmen kívül.

A Húsvét – mint láttuk – összefoglalja a teljes üdvtörténetet. Az egyház ünneplése pedig ebbe kapcsolódik be, ezt éli meg, ezt fejezi ki az életével. Amikor tehát ikonját elemezzük, a húsvéti misztérium teljességét kell figyelembe vennünk. Azt a húsvéti misztériumot, amelynek középpontja Krisztus dicsőséges feltámadása. Viszont ez csak a halála után következett be. S ez a misztérium nem csak annyit jelent, hogy visszakapta életét, s nem hal meg többé, hanem azt is, hogy leszállt a halál birodalmába, elfogadta a halált, hogy legyőzze. Ezt értünk, emberekért, a mi üdvösségünkért tette. A keresztség révén

pedig – Szent Pál apostol tanítása szerint mindannyian ebbe kapcsolódhatunk bele. “Ugyanis eltemetkeztünk vele együtt a halálba, hogy miként Krisztus az Atya dicsősége által feltámadt a halálból, úgy mi is az élet újdonságában járjunk. Mert ha halálának hasonlóságában egybenőttünk vele, úgy leszünk feltámadásában is.” A bizánci egyházban máig is megőrzött, vízbe való bemerítéssel történő keresztelés megjeleníti az üdvösség egész folyamatát, amit a megkeresztelkedő személy Krisztussal együtt jár végig. “A keresztség szentsége így valóságos és reális leszállás a halálba Krisztussal, és így az alvilágba is... nem csak meghalás és feltámadás Krisztussal, hanem az alvilágba való leszállás és az onnan való kijövetel is, Krisztust követve.”

Krisztus

*A te véghetetlen jóságodat, Krisztus,
látván a pokol bilincseivel lekötöttek,
örvendező léptekkel mentek a világosságba,
dicsérvén az örök Pászkát!*

A feltámadási ikon középpontja természetesen Krisztus, aki egyszerre igazi Isten és igazi ember. Az ő dicsfénye nem olyan “egyszerű”, mint a szenteké; kereszt osztja meg, s a kereszt szárai mellett olvasható a HO ÓN (Ο ΩΝ) felirat, ami azt jelenti, hogy “az, Aki van”, ahogy Mózesnek bemutatkozott Isten. Ez tehát Jézus Krisztus istenségét fejezi ki. Ugyanakkor vállai fölött az IC XC (ΙΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ) felirat is olvasható, ami emberségét jelzi, vagyis azt, hogy ő a Szentháromság második személye, aki megtestesült.

Uralkodói módon és fényt árasztva jelenik meg Krisztus az ikon közepén. “Ő a Szentlélek dinamizmusától áradó és isteni energiáktól

ragyogó élet Ura.” Tündöklő arany színű ruhába van öltöztetve, amely anyagtalan fénytől ragyog.

Más húsvéti ikonokon egészen tündöklő fehér is szokott lenni a ruhája, mint az Úrszínváltozás ikonján. Mindenesetre egyik esetben sem a hagyományos piros és kék színűek, amelyek istenségét és emberségét fejezik ki. Ugyanis Krisztus ragyogó forrássá vált, magában egyesíti az isteni fény-energia összes hatalmát, és ez átisteníti a testét. Ez már a feltámadás állapota.

Rómanosz Melódosz így énekel erről: “Az Isten örök és kimondhatatlan Fia, maga a mi Istenünk, gyengéd szeretetétől ösztönözve, leszállt a világba, hogy megkeresse elveszett teremtményét, s bölcs és isteni módon, amilyen ő volt, fogott hozzá a kereséshez. Megtestesült egy általa megtisztított és megszentelt anyától, és amikor felénk jön, testét égő mécsesként hordozva, az istenség tüze és olaja arra szolgál neki, hogy megvilágítsa a világmindenséget. Ugyanis tűzből és szikrából lett a mécses. Így adta az istenség és a megtestesülés ragyogó sugara a mécses fényét, Krisztust, aki élet és feltámadás.”

Amikor az ikonfestők az Üdvözítőt földi életében ábrázolják, nem festenek rá arany színű ruhát. Ilyenkor ugyanis az ő emberi természete kap hangsúlyt. Akkor festik meg arany ruhában, amikor már megdicsőült állapotában ábrázolják, vagy amikor a jövő megdicsőülését akarják előre jelezni. Olykor a karácsonyi ikonon is látható ez az arany-szín, amikor az újszülött Jézus örök istenségét kívánják hangsúlyozni. Mint láttuk, az úrszínváltozási ikonon is lehet Krisztus aranyló ruhában, de ugyanígy a feltámadási és a mennybemeneteli ikonokon is.

Az egész ikon egyébként Krisztusnak az alvilág, a gonosz szellemek és a halál feletti győzelmét jelzi. A világra szóló örömhír miatt – hogy az, aki halott volt, újra él – Krisztus alakja nem méltóságteljes nyugalmat áraszt, amint más Krisztus-ikonokon lenni szokott. A ruhája lebegése

is jelzi a dinamizmust, ahogy leszáll az alvilágba. Lába sem a földön áll, hanem szinte egész alakja lebegni látszik az alvilág fölött, amint a pokol sarkaiból kifordított ajtószárnyain áll. Így az ikon azt jelzi, hogy Krisztus győzedelmes Úr az alvilág felett.

Az alvilágba való leszállás ikonja azonban azt is kifejezésre juttatja, hogy Krisztus nem csak a föld és az alvilág Ura, hanem az égé is. Alakját ugyanis körülveszi az ég szimbolikus ábrázolása, ami itt zöld színű, kör alakú háttér. A festő ezen az ikonon nem különböző színű, egyre világosabb koncentrikus körökkel ábrázolta a mennyet, hanem egyszínű zölddel. Benne láthatók a mennyei seregek képviselői, az angyalok.

A Krisztus alvilágba való leszállását ábrázoló egyes ikonokon Krisztus keresztet tart az egyik kezében, amiről Epifániosz ciprusi püspök is említést tesz, az ószövetségi igazak kiszabadításáról szólva: “belépett hozzájuk az Úr, kezében tartva a kereszt győztes fegyverét.”

Más ikonokon viszont tekercs látható a kezében. Ennek is komoly teológiai tartalma van. Ez a tekercs bűneink adóslevelét jelenti, “azt a csúnya váltót, amit az ősszülők írtak alá”.

Az Akathisztosz szerzője így ír erről: “Ki az emberek minden adósságát el akarja engedni, hogy a régi adósság helyett kegyelmet adhasson, maga szállt le a kegyelmétől eltávolodottakhoz, az adóslevelet széttépte.”

Aranyszájú Szent János is tanúságot tesz erről, amikor a Húsvét éjjelén megkereszteltekhez fordul: “Egyszer s mindenkorra jött el Krisztus, megtalálta örökölt adóslevelünket, amelyet Ádám írt alá. Ő vetette meg a tartozás kezdetét, mi meg növeltük az adósságot utána elkövetett bűneinkkel. Az átkot, bűnt, halált és ítéletet hozott. Mindezt eltörölte Krisztus, és megbocsátotta. Pál kiáltja és mondja: »A bűn ellenünk szóló adóslevelét megsemmisítette, a keresztre szegezte.« ... Ezt nem valamiféle zugban, rejtekben... tette. Azért, hogy lássák az angyalok, lássák a hatalmasságok is, lássák a gonosz

démonok is, sőt maga a Sátán is, akik adósokká és elzálogosítottakká tettek minket, uzsorájuk áldozataivá. Széttépetett az adóslevél, hogy többé ne támadhassanak minket. Mivel az első széttépetett, vigyázzunk, nehogy új adóslevél szegeződjön!”

A hatodik imaórában Szent Bazil záróimája – a páli idézet alapján – összekapcsolja a keresztet és az adóslevelet: “Erők Ura és Istene... ki leírhatatlan irgalmad jóvoltából egyszülött Fiadat... küldted le nemünk üdvözítésére, kinek drága keresztje által bűneink adóslevelét szétszakítottad...”

Krisztus nem fogolyként jelent meg az alvilágban, hanem győztesként, sőt azok megszabadítójaként, akik ott voltak bebörtönözve. “Földre szálltál, Uralkodónk, hogy üdvözítsd Ádámot, de midőn a földön nem találtad őt, keresésére az alvilágba is leszálltál”. “Milyen szándék vezeti az alvilágba való alászállásakor? Azért ment le talán, hogy az elítélt Ádámot, szolgatársunkat onnan felhozza. Valóban odamegy, hogy az összülőt mint elveszett juhot megtalálja. Mindenképpen le akar tekinteni a halál árnyékában és sötétben ülőkre is, mindenképpen a fogoly Ádámot, és vele fogoly Évát meg feloldani.”

Krisztus a kereszten vitte végbe a döntő ütközetet, vállalta magára a halált, lépett be az alvilág ellenséges erődtítményébe, s úgy győzte le azt. A halál által győzte le mindazt, ami az embert állati szintre süllyesztette, elhomályosítva benne az istenképiséget.

“Abban az időben felszállt a keresztre, mint mécses a mécstartóra, és onnan szemlélte az első teremtményt, az árnyékban és sötétben ülő Ádámot. Rögtön elindult feléje a testével, ő, az Elválaszthatatlan, aki soha sem vált el az Atya keblétől, és aki mindazt betölti, amiért eljött.”

Az alvilágba való leszállás

Leszállottál, Krisztus, a föld alsó részeibe,

*és összetörted a foglyokat letartó börtönök zárait,
s a harmadik napon,
mint Jónás a cethalból,
föltámadtál a sírból.*

Epifániosz püspök nagyszombati beszédében szemléletesen írja le azt, ami az ikon középpontja, Krisztusnak az alvilágba való leszállását: “Mit jelentsen ez? Nagy a csend a földön, immár nagy a csend és nyugalom! Nagy a csend, mert alszik a mindenség Királya! A föld megrettent és elnyugodott, mert az Isten a testben álmra szenderült, és az idők kezdete óta elszenderülteket feltámasztotta. Isten a testben meghalt, és az alvilág megremegett. Isten kis időre elszenderült, és az alvilágban levőket feltámasztotta.” A nagyon ünnepélyes dallamon énekelt fényénekünk is kifejezésre juttatja ezt a gondolatot: “Testileg elszunnyadván, mint halott... harmadnap föltámadtál, Ádámot kihozván a romlásból...”

Amint már láttuk, Epifániosz püspök felteszi azt a kérdést, és meg is válaszolja, hogy mi volt Krisztus alvilágba való leszállásának célja. “Mindenképpen a fogoly Ádámot, és vele fogoly Évát megy feloldani az Isten, aki mindkettejük fiának is mutatkozik.” Az ikon a két Ádám, a régi és az új Ádám “megható találkozását” mutatja be. Már nem a megtestesülés “kenósziszában” (önkiüresítésében) találkoznak, hanem a “parúszia” (a jövő dicsőség) állapotában.

Szent Epifániosz ennek eredményét is részletezi: “Ma lett üdvösség a világnak, mind a láthatónak, mind a láthatatlannak. Kettős volt az Úr eljövetele, kettős rendelkezése, kétszeres emberszeretete, kettős alászállása és leereszkedése, kétszeresen is letekint az emberre! A mennyből a földre, a földről a föld alá jött az Isten! Az alvilág kapui kitárulnak! Ti, akik a világ kezdetétől elhunytak vagytok, örvendjétek! Ti, akik a sötétségben és a halál árnyékában ültök, fogadjátok a nagy világosságot!” Damaszkuszi Szent János a húsvéti kánonjában szinte

szó szerint idézi ezeket a gondolatokat: “Ma lett üdvössége a világnak!” – amit Nazianzi Szent Gergely beszédére alapoz: “Ma lett üdvössége a világnak, a láthatónak és láthatatlannak egyaránt!” Damaszkuszi további párhuzamai: “az egek méltán vigadjanak, és a föld örvendezzen, ünnepeljen az egész látható és láthatatlan világ...” és “a halálból az életre, és a földről az égbe átvitt minket Krisztus Istenünk...”

Krisztus alvilágba való leszállásában így ötvöződik a nagyszombat nyugalma és egyben kitörő öröme, mert elérkezett a megváltás, az újjáteremtés. Amint Isten megpihent a teremtésben a hetedik napon, úgy pihent meg Krisztus a sírjában az újjáteremtés napján. Ám ez az öröm már szétfeszíti a teret és az időt, mert Krisztus feltámad, s a beteljesedés feletti örvendezés túláradó öröme jelenik meg az ikonon, az atyák szövegeiben és a liturgia himnuszaiban.

Nagyszombaton még ezt éneklí a bizánci egyház az alkonyati istentiszteletben: “A mai napot titkosan előábrázoló a nagy Mózes, mondván: És megáldotta Isten a hetedik napot; mert ez az áldott szombat, ez a megnyugvás napja, melyen az Isten egyszülött Fia minden munkáitól megpihent, az elszenvedett halál miatt testileg a szombatot ünnepelvén, de feltámadása által újra visszatérve, örök életet ajándékozott nekünk.” Ezért a nagy misztérium fölötti csöndes elmélkedésre buzdít: “Hallgasson minden emberi test, és félve és rettegetve álljon, és semmi földit magában ne gondoljon: mert a királyok Királya és az uralkodók Ura jó, hogy magát feláldozza...”

A nagyszombati szertartásokban jelentkező viszonylagos nyugalom szükséges ahhoz, hogy az ember átérezze a Krisztus feltámadása iránti sóvárgást. A Bazil-liturgia sajátos énekében – ami az apostoli szakasz utáni “Alleluja” helyett hangzik el, miközben a papság fehér színű liturgikus ruhát vesz magára – konkrét formát is ölt ez a sóvárgás. Így szólítgatjuk benne Krisztust: “Kelj föl, Isten, ítéled meg a földet, mert te örökségül bírod mind a nemzeteket!” S ez végül oda vezet, hogy az

ember a Feltámadás napján kitörő örömmel tudja énekelni: “Feltámadt Krisztus halottaiból!”

Olyan tapasztalat ez, amit a szent szövegek csak részben tudnak átadni, de a szertartásokon való részvétel segíti teljes átélését. A szövegek ugyanis olyan környezetben fogantattak, amely az ember minden érzékére hatással van. A jelképek, a dallamok, a fény, a tömjénfüst olyan környezetet biztosítanak, amelyben az ember átérzi, hogy minden érzékének meg kell szentelődnie: “Tisztítsuk meg érzékeinket, és meglátjuk a feltámadás megközelíthetetlen fényében tündöklő Krisztust...”

A feltámadási szertartásban a templom bezárt ajtajához visszaérkező körmenet végén a pap meghirdeti Krisztus feltámadásának evangéliumát, majd a zsoltárversek és a húsvéti tropár felváltva történő éneklése után a kereszt jelével megnyitja a templomajtót. A templomból ekkor kiáradó fény a Krisztus sírjából kisugárzó tündöklő ragyogást jelképezi. Az apokrif evangélium alapján azonban mélyebb értelmezést is lehet adni az egész mozzanatnak. S ez az, amit az ikon is megjelenít a festészet eszközeivel.

Az apokrifben így kezdődik az alvilágból feltámasztott igazak tanúságtétele Krisztus alvilágba való leszállásáról és feltámadásáról: “Mi az alvilágban együtt voltunk azokkal, akik a világ kezdetétől elhunytak. Éjféle órában ama sötét helyen fény kelt, mint a Nap fénye, és megvilágított mindenkit, és megláttuk egymást.” Majd ezzel folytatódik: “Mindannyiunk örvendezése közben odajött a Sátán, a sötétség örököse, és ezt mondta Hádésznek: »Mindent felfaló és kielégíthetetlen, halljad szavaimat: a zsidó nemzetből bizonyos Jézusnak nevezett, aki Isten Fiának mondta önmagát, de mégiscsak ember ő, akit közreműködésünkkel megfeszítettek a zsidók, most, mikor meghalt, legyél készen, hogy idecsaljuk őt! ... Sok rosszat tett nekem a fenti világban, miközben a föld szülötteivel társalgott. Ahol csak szolgálomra bukkant, üldözte őket, s amely embereket én vakká

tettem, görbévé, sántává, leprássá, vagy valami effélévé, puszta szavával meggyógyította. Sokakat előkészítettem már a temetésre, és azokat is puszta szavával feltámasztotta.«

Mire ezt mondta Hádész: »Oly hatalmas ő, hogy mindent puszta szavával képes megtenni? Úgy tűnik nekem, akkor ilyenek senki sem tud ellenállni.« ... A Sátán ezt mondta: »Mindent felfaló és kielégíthetetlen Hádész, ennyire megijedtél, hallván közös ellenségünkről? ... Készülj fel tehát, hogy amikor idejön, hatalmadba kerítsd, és győzd le őt!«

Hádész így válaszolt: »Sötétség örököse, kárhozat fia, ördög, most mondtad nekem, hogy sokakat előkészítettél már a temetésre, akiket puszta szavával feltámasztott. És ha másokat kiszabadított a sírból, miképpen és milyen erővel tartható meg ő hatalmunkban? Nemrég nyeltem el bizonyos halottat, névszerint Lázárt, s nem sokkal utána valaki az élők közül csak puszta szavával kiszedte beleimből. Gondolom, ő volt az, akiről beszéltél.« ...

Így beszélgetett egymással a Sátán és a Hádész, amikor hatalmas szózat, mint mennydörgés, ezt harsogta: »Fejedelemségek, vezérek, nyissátok meg a kapukat, és táruljatok fel örök kapuszárnyak, hogy bevonuljon a dicsőség királya!« Hádész ezt hallván így szólt a Sátánhoz: »Menj, ha oly hatalmas vagy, és állj ellent neki!« Kiment tehát a Sátán. Azután ezt mondta Hádész démonjainak: »Jól szilárdítsátok és erősítsétek meg a bronzkapukat és vas-zárakat, reteszeimet tartsátok, és mindannyian őrt állva figyeljete! Mert ha idejön, jaj nektek, fogságba hurcol benneteket!«

Ezt hallván az ósatyák, mindannyian elkezdték gyalázni őt, mondván: »Mindent felfaló és kielégíthetetlen, nyílj meg, hogy bejöjjön a dicsőség királya!« Dávid, a próféta mondta: »Nem tudod, te vak, hogy én jövendöltem e szavakat, míg a világban éltem: 'Fejedelemségek, nyissátok meg a kapukat!'« Izajás mondta: »Én is előre láttam ezt, s a Szentlélektől ihletve megírtam: 'Feltámadnak a holtak és akik a

sírboltokban vannak, és örvendezni fognak, akik a földön vannak.’
Továbbá: ’Halál, hol a te fullánkod? Hádész, hol van győzelmed?’«
Ismét jött a szózat: »Táruljatok fel, kapuszárnyak!« – mondta. Hallván
Hádész másodszor is a hangot, úgy válaszolt, mint aki nem ismeri, és
azt mondta: »Ki ez a dicsőség királya?« Az Úr angyalai ezt válaszolták:
»Az erős és hatalmas Úr, a csatában hatalmas Úr.« S ezzel a hanggal
együtt a bronzkapuk összetörtek, és az érczárak összezúzódtak, a
megkötözött halottak kötelékei feloldódtak, és mi is velük
megszabadultunk.”

Nazinazi Szent Gergely is megemlíti: “Parancs szól a kapuszárnyak
felnyitására és magasabbra tartására, hogy fogadják azt, aki a
szervedésből még dicsőségesebben került ki.”

Epifániosz püspök is minden bizonnyal az apokrif evangéliumból
merítette beszédének további gondolatait is. “Mint mikor félelmetes,
verhetetlen, mindenható és győzelmes király hadrendje félelmet,
zavart és ijedtséget vált ki az ellenségből, úgy lepte meg ezeket is a
leküzdhetetlen Vezér! Ily hirtelen történt ezekkel is az alvilágban
Krisztus hirtelen és csodálatos megjelenésekor a föld alattiak között.

A fentről beáradó vakító fény elhomályosította az alvilág ellenséges
hatalmasságainak szemét, amikor mennydörgő hangot hallottak és
hadvezéreket, akik vezényelték: »Tárjátok fel a kapukat, kik
fejedelmeik vagytok!« Ne csak feltárjátok, hanem alapjaikból
fordítsátok ki, gyökerestől tépjétek ki, oda vigyétek, ahol soha többé
be nem zárják! »Tárjátok fel a kapukat, kik fejedelmeik vagytok!«
Nem azért parancsolja ezt, mintha a mindenható Úr nem tudna
bevonulni zárt kapukon is át, hanem megszökött rabokként
parancsolja most az örök kapuk feltárását, és eltávolítását,
összetörését. Ezért nem is szolgaszemélyzeteknek, hanem a köztetek
tekintélyes vezéreknek szól a parancs: »Tárjátok fel a kapukat, kik
fejedelmeik vagytok!« Ti, nem mások. Ti, akik fejedelmeik vagytok
még most. Mert ha mindeddig a világ teremtésétől fogva alávalóan

uralkodtatok az elhunytakon, már nem uralkodtok rajtuk, sem másokon, sem nekik sem a tieiteknek, sem magatoknak fejedelmei nem lesztek. Mert eljött Krisztus, a mennyei kapu.”

A nagyszombati alkonyati istentisztelet szthirái a pokol síránkozásáról szólnak, mert elvesztette hatalmát. “Ma a pokol sajnálkozva kiáltja: Jobb lett volna nékem, ha Mária szülöttjét be nem fogadtam volna; ki rám jött, és hatalmamot megrontotta, az érckapukat széttörte, s a lelkeket, kik letartva voltak, Isten lévén, felszabadítja.” “Ma a pokol sóhajtva kiáltja: Megtört a hatalmam, befogadtam egy halottat, mint a holtak egyikét, de egyáltalán nem bírom magamnak megtartani.”

Ugyanis “abban a pillanatban, hogy a hatalmasságok kiáltottak, a kapuk feltárultak, a láncok azonnal leoldódtak, a zárok összetörtek, a reteszek lehullottak, a fogház alapjai megrendültek, az ellenséges erők futásnak eredtek, egyik a másikat taszigálva, egymásba meg-megbotolva, futásra biztatva egymást. Megrémültek, meginogtak, a csodálkozástól megdermedtek, megzavarodtak, megváltoztak, összetorlódtak, álltak és csodálkoztak, egyszerre bizonytalankodtak és reszkettek. Az egyik lihegve megállt, a másik térdei közé rejtette arcát, az egyik karójába kapaszkodott, a másik szinte holtta meredt, amazt szédülés fogta el, ismét másik átváltozva terült el, megint másik befelé menekült.”

“A dicsőség Királya fejénél fogva megragadta a főzsarnokot, a Sátánt, és átadta angyalainak, mondván: »Kezét és lábát verjétek bilincsbe, nyakánál és szájánál kötözzétek meg!« Azután átadta őt a Hádésznek, és így szólt: »Vedd át őt, és tartsd biztosan második eljövetelemig!«”

Ádám, Éva és az ószövetségi igazak

*Testileg
elszunnyadván,
mint halott,*

*Urunk és Királyunk,
harmadnap föltámadtál,
Ádámot kihozván a romlásból,
és megtörted a halált,
halhatatlanság Pászkája,
világnak üdvössége!*

Krisztus – miután leszállt a föld méhébe, az alvilágba – dicsőséges fölemelkedésében magával viszi az alvilág sötétségében letartott ószövetségi igazakat. Az ikonon látható, hogy Ádámot és Évát erősen megragadja a csuklójuknál, ahol a pulzusuk lüktet, s fölfelé irányuló lendülettel ragadja ki őket az alvilágból, új életet adva vérkeringésüknek, egész lényüknek. Ádámmal és Évával az egész emberiség feltámad, és megszabadul az ördög bilincseitől. Ádámnak még a mozgásban lévő lába is látszik, mintegy annak ábrázolására, amit a liturgia így énekel meg: “örvendező léptekkel mentek a világosságba, dicsérvén az örök Pászkát”.

Az ószövetségi igazak csoportja félkörben veszi körül az ikonon az ősszülőket. A két csoportban nem minden személyt lehet azonosítani, de Dávid és Salamon király, Izajás próféta és még néhány alak felismerhető.

Epifániosz püspök a beszédében szinte névsorolvasást tart az ószövetségi személyekről, akiket Krisztus feltámasztott: “Ott raboskodik Ádám, az ősszülő, a mindenkinél előbb teremtett minden elítélt között is az utolsó. Ott van Ábel, az első elhunyt, az első igaz pásztor, az igaztalanul leölt Krisztus-Pásztor előképe. Ott van Noé, Krisztus előképe, Isten nagy bárkájának, az egyháznak építője, amely az összes vad népet az istentelenség miatt rázúduló vízözönből a galamb – a Szentlélek – által megmentette, és a fekete hollót onnan kirekesztette. Ott van Krisztus ősatyja, Ábrahám, az áldozatbemutató, aki kardtalanul karddal, és megölve a halál nélkül a

legboldogabb áldozatot mutatja be Istennek. Ott van lent a megkötözött Izsák, aki hajdan Ábrahám által megkötözve Krisztus előképe volt. Ott van Jákob is az alvilágban, aki József miatti hajdani szomorúságában előbb leszállt oda. Ott van fogolyként József is, aki Egyiptomban volt börtönben, Krisztus előképeként úr és fogoly. Ott van lenn a homályban levők között Mózes is, aki egykor a szövetségkötésnél fent volt a homályban. Ott van Dániel az alvilág vermében, aki fent az oroszlánok vermében volt egykoron. Ott van Jeremiás, mint a pöcegödörben, az alvilág és a halál romlásának gödrében. Ott van a világot elnyelő alvilágban Jónás, az örök és idők előtt létező és mindörökké élő Krisztus előképeként, aki él mindörökkön örökké, és ismét örökkön örökké. Ott van továbbá Isten őse, Dávid is, kitől test szerint Krisztus származik.”

Egy másik beszédében ugyancsak Epifániosz püspök szintén felsorolja azokat a személyeket, akik előképei voltak Krisztusnak, illetve az ő feltámadásának. “Számos és nehezen, pontosan meghatározható előképe van a holtak feltámadásának és életre keltésének. Hitelt érdemlő tanúja ennek Izsák feláldozása, ennek előképe a kútba vetett József, akit testvérei dobtak oda, ahonnan előjött anélkül, hogy meghalt volna. Ennek előképe Jeremiás gödre, ahonnan a romlásból és szennyből került elő ismét. Jónás cethala is Krisztus feltámadásának előképe, hiszen három nap múlva jött ki belőle. Az alvilág másik képe még számodra József börtöne, ahová a parázna zsinagóga bezárta őt, ahonnan sértetlenül és három év múlva jött elő, amint Krisztus is harmadnapra a halottak közül. Dániel is, az oroszlánok vermébe dobva, ezekkel együtt az Üdvözítő sírját jelezte előre, ahonnan Krisztus élve jött elő, kimentve az alvilágból, mint az oroszlánoktól és a haláltól.”

Az ikonon látható sok személy között Keresztelő Szent János alakja világosan felismerhető. Krisztus bal oldalán áll, baljában tekercset tart, jobbával pedig Krisztusra mutat. Most megy teljesebbé az, amit a

Jordán partján mondott Jézus Krisztus megkeresztelkedésének másnapján: “Nézzétek, az Isten Báránya! Ő veszi el a világ bűneit.” “Ott van a nagy János is, aki minden prófétánál nagyobb, aki mint sötét anyaméhben az alvilágban levőknek mind előre meghirdette Krisztust. Ő a kettős előfutár, az élőké és a holtaké, aki Heródes börtönéből a világ kezdetétől elhunyt és igaztalanok alvilágának népes fogházába átküldetett.”

Az ikon ószövetségi alakjainak és Ádám – s személyében az egész emberiség – feltámasztásának szemlélésében segítséget nyújt Epifániosz püspök beszéde mellett az apokrif evangélium szövege.

“Ha csendben követed Krisztust, azonnal látod, hogy a zsarnokot hol kötözte meg, fejét hová akasztotta fel, a börtönt hogyan forgatta fel, a foglyokat hová vezette ki, a kígyót miként taposta el, fejét hová függesztette fel, Ádámot miként szabadította ki, Évát hogyan támasztotta fel, és a válaszfalat hogyan bontotta le, az ádáz sárkányt miként ítélte el, a verhetetlen győzelmi jelet miként állította fel!”

Rómanosz Melódosz az egyik húsvéti kontákionjában ezeket a szavakat adja Krisztus szájába: “Jöjj, Ádám, Évával együtt, jöjjetek most hozzám, az adósságaitokról való számadás félelme nélkül, mert általam minden kiegyenlítettett, általam, aki az élet és a feltámasztás vagyok!”

“A dicsőség Királya jobbját nyújtotta, és megfogta és feltámasztotta az ősatyát, Ádámot. Majd megfordult, és többiekhez szólt: »Jöjjetek velem mind, kik azért haltatok meg, mert érintettétek a gyümölcsöt! Én mindnyájatokat most a kereszt fája által feltámasztalak!« Erre mindet kivezette onnan, és az ősatya hálával elteltlen mondta: »Hálát adok nagylelkűségédért, Uram, mert kivezettél engem a legmélyebb alvilágból!« Ugyanígy szóltak a próféták és a szentek valamennyien: »Hálát adunk neked, Krisztus, világ Megváltója, hogy a romlásból az életre vezettél minket!« És miután ezt mondta, a Megváltó megáldotta Ádámot a homlokán a kereszt jelével, ezt tette a pátriárkákkal és

prófétákkal, vértanúkkal és ősatyákkal is, és megragadván őket, kihozta az alvilágból.”

Az ikonon az ószövetségi személyek mindegyike Krisztus felé nyújtja a kezét, amely egyszerre fejezi ki az említett hálaadást és a tiszteletet, amelynek jeléül némelyikük kezét ruhájába burkolja. Az alakok között felfedezhető Ádám háta mögött, illetve fölött a szakállas Dávid király; mellette pedig a fiatalabb király az ő fia, Salamon áll. Mindketten királyi öltözetben, koronával láthatók.

Epifániosz püspök nagyon szuggesztív módon írja le Krisztus Ádámhoz szóló szavait. Az Úr Ádámhoz ment, “kezében tartva a kereszt győztes fegyverét. Amikor meglátta őt az őszülő, Ádám, csodálkozásában a mellét verte, az összes többihez kiáltotta, mondván: »Az Úr veletek, mindnyájatokkal!« Krisztus pedig válaszolta Ádámnak, mondván: »És a te lelkeddel!« És kézen fogva feltámasztotta, mondván: »Kelj fel, ki alszol, és támadj fel a halálból, és Krisztus rád ragyog!« Én Istened vagyok, aki éretted fiaddá lettem, érted és utódaidért, és most mondom, és hatalommal parancsolom a raboknak: »Menjete ki!« És a sötétben »Világosodjatok meg!« És az elhunytaknak: »Támadjatok fel!« Neked megparancsolom: »Kelj fel, ki alszol!« Mert nem arra teremtettelek, hogy az alvilágban raboskodj. Támadj fel a halottak közül, mert én a halottak élete vagyok! Támadj fel, teremtményem, támadj fel, aki az én formám vagy, és aki képmásomra lettél megalkotva! Kel fel, menjünk innen! ... Érted a te Istened, a te fiad lettem, én az Úr, miattad vettem fel a szolga alakját, érted én, aki az egek fölött vagyok, leszálltam a földre és a föld alá jöttem! Érted emberré lettem, mint segítség nélküli ember, szabad a holtak között. Érted jöttem ki a kertből, és a kertből kijőve kiszolgáltattak a zsidóknak, és a kertben feszítettek keresztre! Lásd arcomon a leköpdösést, amelyet miattad kaptam, hogy visszaállítsalak eredeti lélegzetvételemben! Lásd arcomon a verések nyomait, amelyeket azért viseltem el, hogy eltorzult formádat helyreigazítsam

képmásomra! Lásd hátamon az ostorozás nyomait, amelyet elszenvedtem, hogy szétszórjam a hátadra nehezedő bűn terhét! Lásd keresztre szegezett kezeimet, és a fán átluggatott lábaimat, mert lábaidat a rossz felé szedted az engedetlenség fája felé a hatodik napon, amelyen elítélésed megtörtént, most újjáalkotásodon, és a paradicsom megnyitásán fáradozom.”

Befejezés

“Ádám, az első ember élő lényé lett, az utolsó Ádám pedig éltető lélekké. De nem a szellemi az első, hanem az érzéki, aztán következik a szellemi. Az első ember földből való, földi; a második ember a mennyből való. Amilyen a földből való, olyanok a földiek is, s amilyen a mennyből való, olyanok a mennyekiek is. Ezért ahogy a földi ember képét hordoztuk, a mennyeknek a képét is fogjuk hordozni.”

Így egy szájjal és egy szívvel tudjuk megvallani: “Magasztalom a te kereszteted, Krisztus Isten, dicsőítem a te sírodat, Halhatatlan, és ünnepelem a te feltámadásodat felkiáltok: Feltámadt az Úr!”

A húsvéti öröm nem csak az ikonon jelenik meg, hanem a feltámadási szertartásban is. A magyar görög katolikus egyház gyakorlata ismerős híveink előtt; nagyon kedves szertartásunk ez, amelyen sokan vesznek részt, és könny nélkül is tudják énekelni.

A görög hagyományban azonban – egyes vidékeken, és nem általánosan – a miénktől eltérő részei is vannak. Az ünnep teljesebb átélése érdekében talán érdemes megismerkedni ezzel is, a mi hagyományunk tiszteletben tartása mellett.

A húsvéti szertartást kora hajnalban kezdik. A templomban ilyenkor még majdnem teljes sötétség van, csak a mindig égő örökmécses világít, illetve a kántorok mellett van némi fény, hogy lássák a szövegeket. Csak a pap, a kántorok és felolvasók hangja hallatszik ilyenkor, akik a Krisztus sírjánál történő virrasztást vezetik.

Amikor befejeződik a szertartásnak ez az első része, a szertartást végző pap bemegy a szentélybe. Az örökmécsről meggyújtja a gyertyáját, majd kijön az ambonra, s hangos énekszóval hívja a híveket: “Jertek, merítsetek fényt a soha le nem alkonyodó világosságból, és dicsőítsétek Krisztust, ki föltámadt halottaiból!”

A hívek egymás után odajárulnak a pap elé, és meggyújtják gyertyájukat az övéről, majd kivonulnak a templomból. Az égő gyertyákkal körmenetet tartanak a templom körül, mialatt a templom ajtaját bezárják.

Amikor a körmenet visszaérkezik a templom ajtajához, a pap felolvassa az evangéliumból a Krisztus feltámadásáról szóló részt: “Szombat elmúltával, a hét első napjának hajnalán a magdalai Mária és a másik Mária elment, hogy megnézzék a sírt” – amihez csatlakozik a feltámadt Krisztus megjelenésének története.

Az evangélium felolvasása után a pap odalép a templom bezárt ajtajához, és a kezében tartott kereszttel kereszt formájában ráüt, illetve megkopogtatja. Közben pedig erős hangon énekl: “Emeljétek föl kaputokat, fejedelmek, nyissátok ki örök kaputokat, hadd vonuljon be a dicsőség Királya!”

Egy személy, szokás szerint a sekrestyés, vagy aki a templomban szolgálatot teljesít, s a körmenet alatt odabent maradt, ezt kérdezi: “Ki ez a dicsőség Királya?”

A szertartást vezető pap így válaszol: “A hatalmas és erős Úr, a csatában hatalmas Úr!” Majd megismétli a felszólítást: “Emeljétek föl kaputokat, fejedelmek, nyissátok ki örök kaputokat, hadd vonuljon be a dicsőség Királya!”

A templomban lévő személy erre a zárákkal és reteszekkel nagy zajt csap odabent, mintha még jobban meg akarná erősíteni a bezárt ajtót. Közben pedig ismét hangos szóval kérdezi: “Ki ez a dicsőség Királya?” Erre a pap ismét ugyanúgy válaszol. Majd harmadszor is megtörténik a felszólítás, kérdés és válaszadás. Végül a pap ezt fűzi hozzá: “A

hatalmak Ura, ő a dicsőség Királya!” Ezt követően ismét megüti az ajtót, illetve a zárat, s a templom ajtaja feltárul. Így láthatóvá válik a fényteljesen elárasztott templom; kiárad a fény és tömjénfüst, ami az ilyenkor használt legillatosabb és legrágább tömjénből árad.

A pap a tömeg élén elsőként lép be a templomba – mint új Mózes –, és énekli Damaszkuszi Szent János húsvéti kánonját: “Feltámadás napja a Pászká, az Úrnak Pászkája! Világosodjunk fel, népek, mert a halálból az életre és a földről az égbe átvitt minket Krisztus Istenünk, kik az ő győzelmét énekeljük!”

A hívek szeme előtt így lezajlik mindaz, amit az ünnepi ikon ábrázol: Krisztusnak az alvilágba való leszállása, és az onnan való feltámadása.

Átélik mindazt, ami Krisztus húsvéti misztériumának középpontját alkotja. Az a misztériumot, ami Isten örök üdvözítő szándékában gyökerezik, “aki azt akarja, hogy minden ember üdvözljön és eljusson az igazság ismeretére”, s amely az eszkatonban való végső beteljesülésben éri el teljességét, mert minden “értünk, emberekért, és a mi üdvösségünkért történt”. Megvalósult az, amit az egyház költészete így fogalmaz meg: “Bárha sírba is leszálltál, Halhatatlan, de a pokol hatalmát megrontád, és föltámadtál, mint győzedelmes Krisztus Isten...”

Átélik azt, amit Aranyszájú Szent János húsvéti beszédében a szertartás végén ünnepélyesen olvas fel a pap:

“Mindnyájan bementek az Úr örömébe, első és későbbiek, elveszitek jutalmatokat! ... Ne keseregjen senki bűnei miatt, mert felragyogott a sírból a bocsánat! Ne féljen senki a haláltól, mert megszabadított minket az Üdvözítő halála! Leszállt az alvilágba, és kifosztotta az alvilágot... Feltámadt Krisztus, és lebuktak a gonosz lelkek. Feltámadt Krisztus, és örvendeznek az angyalok. Feltámadt Krisztus, és diadalmaskodik az élet. Feltámadt Krisztus, és semmivé lett a halál a sírnál. Feltámadt Krisztus a halálból, és elsőszülött lett a halottak közül. Övé a dicsőség és a hatalom mindörökkön örökké! Ámen.”

Húsvéti megfontolás.

„Uram, emlékszünk, hogy az a csaló, még életében (tehát meghalt), azt mondta: három nap múlva feltámadok. Parancsolt meg, hogy pecsételjék le a sírt, (tehát, eltemették!) „ Ha tehát, a sírt őrzik és lepecsételik, nem lesz csalás? Bizonyára nem. Tehát, biztos a feltámadás bizonyítéka, amint nyilvánvaló azokból, amelyeket elétek adok. Amikor lepecsételték a sírt, nem volt semmi csalás. Ha nincs csalás, és a sírt mégis üresen találták, nyilván, és minden ellen vélemény nélkül feltámadt. Látod, hogy akaratlanul is az igazság bizonyítékára törekszenek? Fontold meg, hogy a tanítványok mennyire szerették az igazságot, hogy semmit el nem titkoltak azokból, amiket az ellenség mondott, még ha gyalázatosak is azok. Csalónak nevezik Őt (ellenségei), még ezt sem hallgatják el.

Látjátok, hogy törekszenek az igazságot állítani nem akarva is (a zsidók). Ők mentek oda (Pilátushoz), maguk kérték, maguk pecsételték meg (a sírt), őrséggel, úgy, hogy kölcsönösen saját magukat vádolják és szégyenítsék meg. De, mit loptak szombaton, és hogyan (a tanítványok)? Elő sem mertek jönni. Hogy a Törvényt áthágják, hogyan mertek volna ilyen bátortalanul, félve odamenni? (később), hogy beszélhették rá a népet? Mit mondtak? Mit tettek? Milyen lélekkel állhattak meg a holttest mellett? Milyen jutalmat várva? Milyen fizetést? Midőn látták, hogy Őt élve elfogják, elfutotta, és a halál után bátran mertek Róla beszélni, ha nem támadt volna fel? Hogyan lehet ezt elgondolni? Ha nem történt volna, ők nem is akarták, nem is tudták a feltámadást kitalálni, ez nyilvánvaló. Amint elbeszélték, (Jézus) sokat beszélt nekik a feltámadásról. Három nap múlva feltámadok! Ha nem támadt

volna fel, nyilvánvaló, hogy ők, mint becsapottak, az egész néptől Őmiatta bántalmazottak, a házakból és városokból kiűzöttek, az Ő tiszteletével alább hagytak volna, ugyanis nem akartak Róla olyan véleményt terjeszteni, mint akik Tőle becsapódtak, és Érte végveszélybe jutottak. Hogy pedig nem tudták azt tettetni, hacsak a feltámadás meg nem lett volna, nagyon is bizonyos. Ugyan, miben bizakodhattak volna? A szó súlyában? Mindenkinél járatlanabbak voltak. A pénz bőségében? Sem botjuk, sem sarujuk nem volt. A származás fényességében? Nyomorultak voltak, nyomorultaktól születtek. A szülőföld ragyogásában? Névtelen helyekből származtak. Sokaságukban? Nem voltak többen tizenegynél, különböző helyeken szétszórva. A Mester ígéreteiben? Ha fel nem támadt volna, nem adtak volna hitelt azoknak. A dühöngő népet hogyan csendesítették volna le? Ha azok korifeusa, az ajtón álló szolgáló szavát nem tűrte, és, ha a többiek, látván Őt megkötözve, szétszaladtak: hogyan vehették volna lelkükre, hogy elmenjenek a föld véghatáraitra, hogy a feltámadás költött igéjét elültessék? Ha ugyanis, ő (Péter), az asszony fenyegetésével szemben nem állt meg, sem a többiek a bilincsekkel Megkötözött előtt, hogyan tudtak a királyok, fejedelmek és népek elé állni, ahol mindennap kard, tűz és ezer halál volt? Hacsak Annak ereje és kegyelme meg nem segítette volna őket, Aki feltámadt. Ilyen, és ekkora nagy jelek történtek, és a zsidók egyiket sem tisztelték, hanem Őt megfeszítették: és azoknak, akik a feltámadást egyszerűen elbeszélik, elhitték? Nem így van a dolog, nem így, hanem, Annak ereje cselekedte ezeket, Aki feltámadt. (Aranyszájú Sz.János. Migne: P.G.Hom.99.)
/Fordította: Lakatos László atya/